

PODKLAD PRO PŘEDMĚT

ÚVOD DO PRÁVNÍHO ŘÁDU A SYSTÉMU PRÁVA

CEVRO, vysoká škola

8. přednáška

Základy rodinného práva (pojem, předmět, vztah k právu občanskému, prameny, systém). Manželství a společné jmění manželů. Práva a povinnosti mezi rodiči a dětmi.

ZÁKLADY RODINNÉHO PRÁVA (POJEM, PŘEDMĚT, VZTAH K PRÁVU OBČANSKÉMU, PRAMENY, SYSTÉM)

Pojem rodinného práva:

Rodinné právo tvoří soubor právních norem, které upravují osobní a majetkové vztahy mezi členy rodiny.

- **pojem rodiny** je v právních předpisech jen málokdy definován, v českém právním řádu obecně definován není [např. trestní zákoník sice obsahuje ve své části druhé, hlavě IV. (§ 194), trestné činy proti rodině a dětem, dále pro účely cestovních náhrad § 187 ZPr, ale definici rodiny neobsahuje].
- **OZ** pouze stanoví, že „rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany“ (§ 3 odst. 3, písm.b) OZ,
- OZ zastává princip, že hlavním účelem manželství je založení rodiny a v takovém případě hovoří o „rodinném společenství“ či „rodinné domácnosti“ (např. § 655, 743 a 758 OZ),
- jako samostatný pojem je pak definován **rodinný závod**, kterého se mohou účastnit manželé nebo alespoň s jedním z nich i jejich příbuzní až do třetího stupně nebo osoby s manžely sešvagřené až do druhého stupně (§ 700 OZ),

Předmět rodinného práva:

Předmětem rodinného práva je především úprava práv a povinností mezi manžely navzájem, mezi rodiči a dětmi a mezi dětmi a dalšími osobami nahrazující funkci rodičů. Jeho předmětem zájmu je zejména především manželství a registrované partnerství, manželské majetkové právo, příbuzenství a švagrovství, jiné formy péče o děti a výživné.

Povaha rodinného práva:

- rodinné právo je právním odvětvím tradičně řazeným mezi soukromé právo, které se vyvinulo vydělením z obecného práva soukromého, tedy z práva občanského,
- liší se především užším předmětem právní úpravy a jinou metodou právní regulace,
- na rozdíl od občanského práva je možné vymezit rodinné právo jako souhrn právních norem upravujících vztahy výrazně osobní povahy a s nimi spojené vztahy majetkové,

- přes soukromou povahu rodinného práva se tomuto odvětví nevyhnula stále silnější intervence veřejné moci motivovaná potřebou ochrany dítěte, z toho důvodu je zde silnější ingerence práva veřejného.

Základní zásady rodinného práva:

- každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života,
- zásada autonomie vůle (a její limity),
- zásada ochrany slabší strany (zásada blaha dítěte),
- zásada rovnosti subjektů rodinného práva,
- zásada vzájemné pomoci (solidarity).

System rodinného práva:

Rodinné právo se člení na:

- právo manželské (partnerské),
- právo rodičů a dětí (rodičovství a rodičovská odpovědnost),
- právo upravující vztahy obdobné rodinným vztahům (instituty náhradní /rodinné/ péče),

Manželské právo se dále dělí:

- na osobní právo manželské
- majetkové právo manželské.

Prameny právní úpravy občanského práva:

Pramenem rodinného práva ve formálním smyslu jsou

- a) základní vnější prameny rodinného práva,**
- b) základní vnitřní prameny rodinného práva,**

Ad a) Základní vnější tzn. mezinárodní prameny právní úpravy:

- Mezinárodní smlouvy (publikovány ve sbírce zákonů) – aplikační přednost před vnitrostátními prameny, kterými jsou např.:

(i) Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (čl. 8 Úmluvy, sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.),

(ii) Úmluva o právech dítěte (sdělení FMZV č. 104/1991),

(iii) Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (sdělení MZV č. 43/2000 Sb.m.s.),

(iv) Evropská úmluva o osvojení dětí (sdělení MZV č. 132/2000 Sb.m.s.),

(v) Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení MZV č. 54/2001 Sb.m.s.),

(vi) Úmluva o styku s dětmi (sdělení MZV č. 91/2005 Sb.m.s.),

Ad b) Základní vnitřní prameny právní úpravy:

- Listina základních práv a svobod,
- zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (OZ),
- zák. č. 91/2012, o mezinárodním právu soukromém,
- zák. č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí,
- zák. č. 115/2006, o registrovaném partnerství,
- vyhl. č. 473/2012, o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí,

- nař. vl. č. 292/2022, o zvýšení některých dávek pěstounské péče a zaopatřovacího příspěvku podle zákona č. 359/1888 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,
- nař. vl. č. 438/2022, o zvýšení státních příspěvků podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

MANŽELSTVÍ A SPOLEČNÉ JMĚNÍ MANŽELŮ

Manželství:

- manželství je trvalé společenství ženy a muže založené zákonným způsobem, jehož hlavním cílem je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc (§ 655 OZ),
- vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství (dále jen „snoubenci“), že spolu vstoupí do manželství (§ 656 OZ),
- sňatečný obřad je veřejný a slavnostní; činí se v přítomnosti dvou svědků,
- projeví-li snoubenci vůli, že spolu vstoupí do manželství, osobně **před orgánem veřejné moci provádějícím sňatečný obřad v přítomnosti matrikáře**, jedná se o **občanský sňatek**,
- projeví-li snoubenci vůli, že spolu vstoupí do manželství, osobně **před orgánem církve nebo náboženské společnosti** oprávněné k tomu podle jiného právního předpisu (dále jen „oprávněná církev“), jedná se o **církevní sňatek**,
- v cizině lze sňatek uzavřít **před českým zastupitelským úřadem**,
- před uzavřením manželství by měli být partneři obeznámeni se svým **zdravotním stavem a dohodnuti o uspořádání bydlení a hmotného zajištění**, a zda budou používat **společné příjmení**, a při sňatečném obřadu prohlásí také, které z jejich příjmení bude příjmením jejich společných dětí.

Kdy nemůže být manželství uzavřeno:

- manželství nemůže uzavřít **nezletilý**, který není plně svéprávný, ale soud může ve výjimečných případech povolit uzavření manželství nezletilému, který není plně svéprávný a dovršil šestnácti let věku, jsou-li pro to důležité důvody,
- manželství nemůže uzavřít osoba, jejíž **svéprávnost** byla v této oblasti **omezena**,
- manželství nemůže uzavřít osoba, která již **dříve uzavřela manželství**, ani osoba, která již dříve vstoupila **do registrovaného partnerství** nebo jiného obdobného svazku uzavřeného v zahraničí, a toto manželství, registrované partnerství nebo jiný obdobný svazek uzavřený v zahraničí trvá,
- manželství nemůže být uzavřeno mezi **předky a potomky**, ani mezi **sourozenci**; totéž platí o osobách, jejichž příbuzenství vzniklo **osvojením**,
- manželství nemůže být uzavřeno mezi **poručníkem a poručencem**, mezi **dítětem a osobou**, do jejíž péče bylo **dítě svěřeno**, nebo **pěstounem a svěřeným dítětem**.

Zdánlivé manželství:

- manželství nevznikne, pokud alespoň **u jedné z osob**, které hodlaly uzavřít manželství, **nebyly v projevu vůle o vstupu do manželství** nebo ve sňatečném

obřadu nebo v souvislosti s ním splněny takové náležitosti, na jejichž splnění je k tomu, aby manželství vzniklo, nutno bezvýhradně trvat (§ 617 OZ).

- v případě **církevního sňatku** náleží k těmto náležitostem i skutečnost uzavření sňatku **před orgánem oprávněné církve**, přičemž neprovádí-li se sňatečný obřad v případě přímého ohrožení života snoubence, jsou těmito skutečnostmi i **osvědčení matričního úřadu, že snoubenci splnili všechny požadavky** zákona pro uzavření manželství, jakož i že mezi vydáním tohoto osvědčení a uzavřením sňatku uplynula doba nejvýše šest měsíců (§ 677 odst. 2 OZ),
- soud může určit, že manželství není, i bez návrhu (§ 578 OZ),

Neplatnost manželství:

- došlo-li k uzavření manželství, přestože tomu bránila zákonná překážka, soud prohlásí manželství za neplatné na návrh každého, kdo na tom má právní zájem, ledaže manželství bránila překážka omezené svéprávnosti (§ 680 OZ),
- manželství se považuje za platné, dokud není prohlášeno za neplatné, přičemž bylo-li manželství prohlášeno za neplatné, považuje se za neuzavřené (§ 681 OZ),
- manželství nelze prohlásit za neplatné, pokud zaniklo, nebo pokud již došlo k nápravě (§ 682 OZ),
- manželství nelze prohlásit za neplatné, pokud bylo uzavřeno nezletilým, který není plně svéprávný, nebo osobou, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena, a bylo počato dítě, které se narodilo živé (§ 683 OZ),
- soud prohlásí manželství za neplatné na návrh manžela, jehož projev vůle o vstupu do manželství byl učiněn pod nátlakem spočívajícím v užití násilí nebo vyhrožováním násilím nebo jehož projev vůle o vstupu do manželství byl učiněn jen v důsledku omylu o totožnosti snoubence nebo o povaze sňatečného právního jednání (§ 684 odst. 1 OZ),
- návrh lze podat nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy tak manžel mohl vzhledem k okolnostem nejdříve učinit, popřípadě kdy se dozvěděl o pravém stavu věci.

Vzájemné vztahy mezi manžely:

- manželé mají **rovné povinnosti a rovná práva** (§ 687 OZ),
- manželé si jsou navzájem **povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti, ve vztahu ke kterým mají vyživovací povinnost** (§ 687 OZ),
- manžel má právo na to, aby mu druhý manžel **sdělil údaje o svých příjmech a stavu svého jmění**, jakož i o svých stávajících i **uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech** (§ 688 OZ),
- manžel je povinen při volbě svých pracovních, studijních a podobných činností **brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela a nezletilého dítěte**, které nenabylo plně svéprávnosti a které žije spolu s manžely v rodinné domácnosti, a popřípadě dalších členů rodiny (§ 689 OZ),
- každý z manželů přispívá na potřeby života rodiny a potřeby rodinné domácnosti podle svých osobních a majetkových poměrů, schopností a možností tak, aby životní úroveň všech členů rodiny byla zásadně srovnatelná, přičemž poskytování

majetkových plnění má stejný význam jako osobní péče o rodinu a její členy. (§ 690 OZ),

- nemají-li manželé rodinnou domácnost, nese každý z nich náklady své domácnosti; to je nezbavuje povinnosti navzájem si pomáhat a podporovat se (§ 691 odst. 1 OZ),

- žije-li s jedním z manželů společně dítě manželů, vůči kterému mají oba vyživovací povinnost, popřípadě nezletilé dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti a které je svěřeno do péče manželů nebo jednoho z nich, a druhý manžel opustí rodinnou domácnost, aniž k tomu má důvod zvláštního zřetele hodný, a odmítá se vrátit, je tento **manžel povinen přispívat i na náklady rodinné domácnosti** (§ 691 odst. 2 OZ),

Rozhodování o záležitostech rodiny:

- **o záležitostech rodiny**, včetně volby umístění rodinné domácnosti, popřípadě domácnosti jednoho z manželů a dalších členů rodiny, především dětí, které nenabýly plné svéprávnosti, a o způsobu života rodiny, **se mají manželé dohodnout** (§ 692 odst.1 OZ),

- nedohodnou-li se manželé o podstatné záležitosti rodiny, může soud na návrh jednoho z nich **nahradit svým rozhodnutím souhlas druhého manžela**, odmítá-li svůj souhlas v takové záležitosti rodinného života bez vážného důvodu a v rozporu se zájmem rodiny, anebo není-li schopen vůli projevit, přičemž soud však vede manžele především k dohodě (§ 682 odst. 2 OZ).

Obstarávání záležitostí rodiny

- záležitosti rodiny obstarávají manželé společně, nebo je obstarává jeden z nich (§ 693 OZ),

- **běžných záležitostech** rodiny právní jednání jednoho manžela zavazuje a opravňuje **oba manžele společně a nerozdílně**; to neplatí, sdělil-li manžel, který právně nejednal, předem třetí osobě, že s právním jednáním nesouhlasí,

- rovněž soud může na návrh manžela **pro něho vyloučit následky budoucího právního jednání druhého manžela vůči třetím osobám**, přičemž taková opatření se netýkají právních jednání, jimiž manžel obstarává **běžně nezbytné životní potřeby rodiny a jejích členů**, zejména dětí, které nenabýly plné svéprávnosti. (§ 694 odst. 1 OZ),

- **v ostatních záležitostech rodiny jiných než běžných** právní jednání jednoho manžela zavazuje a opravňuje **oba manžele společně a nerozdílně**, dal-li druhý manžel k právnímu jednání manžela souhlas, jednání zavazuje oba manžele, pokud však druhý manžel nesouhlasí, pomoci soudu se může dovolat neplatnosti takového právního jednání. (§ 694 odst. 2 OZ),

Vzájemné zastupování manželů

- manžel má právo zastupovat svého manžela **v jeho běžných záležitostech** (§ 696 odst. 1 OZ),

- manžel právo zastupovat svého manžela **v jeho běžných záležitostech** nemá, sdělil-li předem manžel, který má být zastoupen, tomu, s nímž jeho manžel má právně jednat nebo má v úmyslu právně jednat, že **se zastoupením nesouhlasí**, anebo zrušil-li **soud na návrh manžela zástupčí právo druhého manžela** (§ 696 odst. 2 OZ),

Výživné mezi manžely:

- manželé mají **vzájemnou vyživovací povinnost** v rozsahu, který oběma zajišťuje zásadně stejnou hmotnou a kulturní úroveň, přičemž vyživovací povinnost mezi manžely předchází vyživovací povinnosti dítěte i rodičů (§ 697 odst. 1 OZ),

Manželské majetkové právo:

- vše, co manželům náleží, má majetkovou a není vyloučeno z právních poměrů, je součástí **společného jmění manželů** (dále jen „společné jmění“ nebo „SJM“), přičemž toto neplatí, **zanikne-li společné jmění za trvání manželství na základě zákona** (§ 696 odst. 2 OZ),

- společné jmění podléhá **zákonnému režimu, nebo smluvenému režimu, anebo režimu založenému rozhodnutím soudu** (§ 708 odst. 2 OZ).

Zákonný režim

- **součástí společného jmění** je to, čeho nabyt jeden z manželů nebo čeho nabyli oba manželé společně za trvání manželství, s výjimkou toho, co

a) slouží **osobní potřebě** jednoho z manželů,

b) nabyt **darem, děděním nebo odkazem** jen jeden z manželů, ledaže dárce při darování nebo zůstavitel v pořizování pro případ smrti projevil jiný úmysl,

c) nabyt jeden z manželů jako náhradu **nemajetkové újmy** na svých přirozených právech,

d) nabyt jeden z manželů **právním jednáním** vztahujícím se k jeho **výlučnému vlastnictví**,

e) nabyt jeden z manželů náhradou za **poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku**.

- **součástí společného jmění je zisk z toho, co náleží výhradně jednomu z manželů,**

- součástí společného jmění je také **podíl manžela v obchodní společnosti nebo družstvu**, stal-li se manžel v době trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, přičemž toto neplatí, pokud jeden z manželů nabyt podíl způsobem zakládajícím jeho výlučné vlastnictví,

- nabytí podílu **nezakládá účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev** (§ 709 OZ),

- **součástí společného jmění jsou dluhy** převzaté za trvání manželství, ledaže

a) se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku, nebo

b) je převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny. (§ 710 OZ),

Smluvený režim:

- snoubenci a manželé si mohou ujednat manželský majetkový režim odlišný od **zákonného režimu**,

- ujedná-li si smluvený režim manželé, upraví zpravidla své povinnosti a práva týkající se již existujícího společného jmění, ale nepřihlíží se k tomu, ujedná-li se pro

- smluvený režim zpětný účinek (§ 716 odst. 1 OZ),
- smlouva o manželském majetkovém režimu vyžaduje formu veřejné listiny (§ 716 odst. 1 OZ),
  - smluvený režim může spočívat v **režimu oddělených jmění, v režimu vyhradzujícím vznik společného jmění ke dni zániku manželství, jakož i v režimu rozšíření nebo zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu.** (§ 717 odst. 1 OZ),
  - smluvený režim **lze změnit dohodou manželů nebo rozhodnutím soudu**, přičemž taková změna vyžaduje dohodu manželů nebo rozhodnutí soudu o součástech společného jmění v dosavadním režimu,

Režim založený rozhodnutím soudu:

- je-li pro to **závažný důvod, soud na návrh manžela společné jmění zruší** nebo zúží jeho stávající rozsah (§ 724 OZ),
- **závažným důvodem je vždy skutečnost, že manželův věřitel požaduje zajištění své pohledávky v rozsahu přesahujícím hodnotu toho, co náleží výhradně tomuto manželu, že manžela lze považovat za marnotratného, jakož i to, že manžel soustavně nebo opakovaně podstupuje nepřiměřená rizika. Jako závažný důvod může být shledáno také to, že manžel začal podnikat nebo že se stal neomezeně ručícím společníkem právnické osoby.**
- režim založený rozhodnutím soudu lze změnit smlouvou manželů nebo rozhodnutím soudu (§ 725 OZ),
- soud může společné jmění poté, co je zrušil, **obnovit**; soud tak rozhodne zejména, když **pominou důvody** zrušení společného jmění. To platí i v případě, že manžel navrhne, aby společné jmění, jehož rozsah byl zúžen, bylo rozšířeno do zákonného rozsahu (§ 726 OZ),

Ochrana třetích osob v režimu založeného rozhodnutím soudu

- vznikl-li dluh jen jednoho z manželů **za trvání společného jmění**, může se věřitel při výkonu rozhodnutí uspokojit i z toho, **co je ve společném jmění** (§ 731 OZ),
- vznikl-li dluh jen jednoho z manželů **proti vůli druhého manžela**, který **nesouhlas** projevil vůči věřiteli **bez zbytečného odkladu poté, co se o dluhu dozvěděl**, může být společné jmění postiženo jen do výše, již by představoval **podíl dlužníka, kdyby bylo společné jmění zrušeno** a vypořádáno podle § 742 OZ, což platí i v případě povinnosti manžela plnit výživné nebo jde-li o dluh z protiprávního činu jen jednoho z manželů nebo v případě, že dluh jen jednoho z manželů vznikl ještě před uzavřením manželství (§ 732 OZ),

Vypořádání společného jmění

- je-li společné jmění **zrušeno** nebo **zanikne-li**, anebo je-li **zúžen** jeho stávající rozsah, **provede se likvidace** dosud společných povinností a práv jejich vypořádáním, přičemž dokud zúžené, zrušené nebo zaniklé společné jmění **není vypořádáno**, použijí se pro ně ustanovení **o společném jmění přiměřeně** (§ 736 OZ),

- dohoda o vypořádání vyžaduje **písemnou formu**, pokud byla uzavřena za trvání manželství nebo pokud je předmětem vypořádání věc, u které vyžaduje písemnou formu i smlouva o převodu vlastnického práva (§ 739 OZ),
- nedohodnou-li se manželé o vypořádání, může každý z nich navrhnout, aby rozhodl soud, přičemž o vypořádání rozhoduje soud podle stavu, kdy nastaly účinky zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění (§ 740 OZ),
- nedojde-li **do tří let od zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění k vypořádání** toho, co bylo dříve součástí společného jmění, ani dohodou, ani nebyl podán návrh na vypořádání rozhodnutím soudu, **platí, že se manželé nebo bývalí manželé vypořádali tak, že**
  - a) hmotné věci movité** jsou ve vlastnictví toho z nich, který je pro potřebu svou, své rodiny nebo rodinné domácnosti výlučně jako vlastník užívá,
  - b) ostatní hmotné věci movité a věci nemovité** jsou v podílovém spoluvlastnictví obou; jejich podíly jsou stejné,
  - c) ostatní majetková práva, pohledávky a dluhy** náleží společně oběma; jejich podíly jsou stejné (§ 741 OZ),

Společné bydlení manželů

- manželé mají **obydlí** tam, kde mají **rodinnou domácnost**,
- žádá-li manžel z vážných důvodů o **přeložení rodinné domácnosti**, má mu druhý manžel vyhovět, ledaže **důvody pro setrvání převažují nad důvody pro tuto změnu**,
- manželé se mohou dohodnout, že budou bydlet **trvale odděleně**, přičemž dohoda manželů o odděleném bydlení má stejné právní účinky jako opuštění **rodinné domácnosti** s úmyslem žít trvale jinde (§ 743 OZ),
- je-li obydlím manželů dům nebo byt, k němuž má jeden z manželů výhradní právo umožňující v domě nebo bytě bydlet, a **je-li to jiné právo než závazkové**, tedy vlastnické, vznikne uzavřením manželství druhému manželu **právo bydlení**, přičemž vznikne-li jednomu z manželů takové výhradní právo za trvání manželství, vznikne tím druhému z manželů **právo bydlení** (§ 744 OZ),
- je-li obydlím manželů dům nebo byt, k němuž měl jeden z manželů ke dni uzavření manželství **nájemní právo**, vznikne uzavřením manželství k domu nebo bytu oběma manželům **společné nájemní právo**; při pozdějším uzavření nájemní smlouvy vzniká oběma manželům **společné nájemní právo** účinností smlouvy, manželé se ale mohou dohodnout jinak (§ 745 OZ),
- má-li alespoň jeden z manželů **právo nakládat domem nebo bytem**, ve kterém se nachází rodinná domácnost manželů nebo rodiny, a tohoto domu nebo bytu je k bydlení manželů nebo rodiny nezbytně třeba, **musí se zdržet všeho a předejít všemu, co může bydlení znemožnit nebo ohrozit**. Manžel zejména nesmí **bez souhlasu druhého manžela takový dům nebo byt zcizit nebo k domu, jeho části nebo k celému bytu zřídit právo, jehož výkon je neslučitelný s bydlením manželů nebo rodiny**, ledaže zajistí manželovi nebo rodině po všech stránkách obdobné bydlení s bydlením dosavadním,
- **jedná-li manžel bez souhlasu druhého manžela** v rozporu se způsobem daným v zákoně (§ 747 OZ), může se tento **manžel dovolat neplatnosti takového právního jednání** (§ 747 OZ),
- mají-li manželé **společné nájemní právo** k domu nebo bytu, ve kterém se nachází rodinná domácnost manželů nebo rodiny, platí **omezení nakládání s bytem obdobně** dle § 747 odst. 1 věta první OZ, přičemž **manžel nesmí bez souhlasu**

druhého manžela nájem ukončit, nebo jej omezit právem, jehož výkon je neslučitelný s bydlením manželů nebo rodiny a jedná-li manžel bez souhlasu druhého manžela, může se tento manžel dovolat neplatnosti takového právního jednání (§ 749 OZ),

Zánik manželství

Manželství zaniká:

a) smrtí,

b) prohlášením za mrtvého - pokud je partner déle než rok nezvěstný,

c) rozvodem

- manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů **hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení,**

- přesto, že je soužití manželů rozvráceno, **nemůže být manželství rozvedeno,** byl-li by **rozvod v rozporu**

(i) se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu, nebo

(ii) se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností **převážně nepodílel** a kterému by byla rozvodem způsobena **zvláště závažná újma** s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, ledaže manželé spolu již **nežijí alespoň po dobu tří let,**

- mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, **dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů (§ 755 OZ),**

d) změnou pohlaví (§ 29 odst. 2 OZ).

Ad c) Rozvod

- připojí-li se manžel k návrhu na rozvod manželství, který podá druhý z manželů, soud manželství **rozvede, aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství,** dojde-li k závěru, že shodné tvrzení manželů, pokud se jedná o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé a pokud

a) ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu **déle než šest měsíců nežijí,**

b) manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil,

c) manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu (§ 757 OZ),

Následky zániku manželství

- manžel, který **přijal příjmení druhého manžela,** může **do šesti měsíců po rozvodu** manželství oznámit matričnímu úřadu, že přijímá **zpět své dřívější příjmení,** což platí i tehdy, hodlá-li manžel, který přijal příjmení druhého manžela s tím, že bude ke společnému příjmení připojovat své dosavadní příjmení, popřípadě první ze svých příjmení, užívat napříště jen **své dřívější příjmení (§ 759 OZ),**

- **není-li** rozvedený manžel **schopen sám se živit** a **tato jeho neschopnost má svůj původ v manželství nebo v souvislosti s ním**, má vůči němu jeho bývalý manžel v přiměřeném rozsahu **vyživovací povinnost**, lze-li to na něm **spravedlivě požadovat**, zejména s ohledem na věk nebo zdravotní stav rozvedeného manžela v době rozvodu nebo skončení péče o společné dítě rozvedených manželů.

- při rozhodování o výživném nebo o jeho výši vezme soud zřetel, **jak dlouho rozvedené manželství trvalo a jak dlouho je rozvedeno**, jakož i zda

a) si rozvedený manžel **neopatřil přiměřené zaměstnání**, přestože mu v tom nebránila závažná překážka,

b) si rozvedený manžel mohl výživu **zajistit řádným hospodařením s vlastním majetkem**,

c) se rozvedený manžel podílel za trvání manželství **na péči o rodinnou domácnost**,

d) se rozvedený manžel **nedopustil vůči bývalému manželu nebo osobě mu blízké činu povahy trestného činu**, nebo

e) je dán **jiný obdobně závažný důvod**.

- rozsah vyživovací povinnosti a způsob poskytování výživného se **řídí dohodou manželů** nebo rozvedených manželů; ujednájí-li si, že se výživné nahradí odbytným, zanikne právo rozvedeného manžela na výživné poskytnutím odbytného,

- nedojde-li k dohodě rozvedených manželů o výživném, může potřebný bývalý manžel navrhnout, aby o vyživovací povinnosti druhého manžela **rozhodl soud** (§ 761 OZ),

- právo rozvedeného manžela na výživné zanikne, uzavře-li oprávněný rozvedený manžel **nové manželství**, nebo vstoupí-li do **registrovaného partnerství** (§ 763 OZ),

PRÁVA A POVINNOSTI MEZI RODIČI A DĚTMI

- **matkou dítěte je žena, která je porodila** (§ 775 OZ),

- **otcem je manžel matky**, narodí-li se dítě v době **od uzavření manželství do uplynutí třístého dne** poté, co manželství **zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné**, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného (§ 776 odst. 1

- **otcem je manžel pozdější**, narodí-li se dítě **ženě znovu provdané**, má se za to, že otcem je **manžel pozdější**, i když se dítě **narodilo před uplynutím třístého dne** poté, co předchozí manželství **zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné** (§ 776 odst. 2 OZ),

- narodí-li se dítě v době mezi **zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství**, a manžel, popřípadě bývalý manžel matky prohlásí, že **není otcem dítěte**, zatímco **jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte**, má se za to, že **otcem je tento muž, připojí-li se matka k oběma prohlášením** – návrh lze podat nejpozději do uplynutí jednoho roku od narození dítěte (§ 777 odst. 1 OZ),

- narodí-li se dítě, které je počato **umělým oplodněním**, ženě neprovdané, má se za to, že otcem dítěte je **muž, který dal k umělému oplodnění souhlas** (§ 778 OZ),

- nedojde-li k určení otcovství **podle předchozích způsobů**, může matka, dítě i muž, který tvrdí, že je otcem, navrhnout, aby **otcovství určil soud** (§ 783 OZ),

- **manžel může do šesti měsíců** ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících **důvodnou pochybnost**, že je otcem dítěte, které se narodilo jeho manželce, **popřít své otcovství** u soudu, nejpozději však **do šesti let od narození dítěte** (§ 785 odst.1 OZ),

- **otcovství nelze popřít** k dítěti narozenému v **době mezi stošedesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodnění** provedeného se **souhlasem manžela matky**, nebo se **souhlasem jiného muže**, když matka není vdaná, bez ohledu na to, jaké genetické látky bylo použito. To neplatí, otěhotněla-li matka dítěte jinak (§ 787 OZ),

Vztahy mezi rodiči a dětmi

- práva a povinnosti dětí vychází ze zákona a mezinárodních smluv,
- rodiče a dítě mají vůči sobě **navzájem povinnosti a práva**, přičemž se těchto vzájemných povinností a práv **nemohou vzdát**; učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu,
- **dítě má právo na život a jméno, nebýt odděleno od rodičů, právo na vlastní názor a svobodu projevu, přičemž dítě má právo být živeno (dokud se není schopno samo uživit), soukromí a také na ochranu cti a pověsti,**
- **dítě má naopak povinnost ctít a respektovat rodiče, pomáhat dle svých schopností, přispívat na úhrady rodiny (pokud je výdělečně činné) a přispívat rodičům na jejich životní úroveň ve stáří,**
- účelem povinností a práv k dítěti je zajištění **morálního a hmotného prospěchu dítěte** (§ 855 OZ),
- povinnosti a práva rodičů spojená s osobností dítěte a povinnosti a práva osobní povahy **vznikají narozením dítěte a zanikají nabytím jeho zletilosti** (§ 856 OZ),
- dítě je **povinně dbát svých rodičů** (§ 857 odst. 1 OZ),
- dokud se dítě **nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku, přičemž dítě je povinně se těmito opatřeními podřídit** (§ 857 odst. 2 OZ),
- rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, **kteří spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti, přičemž trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud** (§ 858 OZ),
- **rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům bez výjimky, nekončí tedy rozvodem,** přičemž v ojedinělých případech může být rozhodnutím soudu rodičovská odpovědnost pozastavena, omezena či úplně odebrána,
- **vyživovací povinnost a právo na výživné nejsou součástí rodičovské odpovědnosti;** jejich trvání nezávisí na nabytí zletilosti ani svéprávnosti (§ 859 OZ),
- **rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům, přičemž má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven** (§ 865 OZ),
- **výkon práva rodičů udržovat osobní styk s dítětem nemohou rodiče svěřit jiné osobě** (§ 887 OZ),
- dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, **má právo stýkat se s druhým rodičem** v rozsahu, který je **v zájmu dítěte**, stejně jako tento rodič má právo **stýkat se s dítětem**, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže; soud může také určit **podmínky styku**, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit (§ 888 OZ),
- rodič, který má dítě v péči, je **povinen dítě na styk s druhým rodičem řádně připravit**, styk dítěte s druhým rodičem řádně umožnit a při výkonu práva osobního styku s dítětem v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat (§ 888 OZ),

- **rodiče mají povinnost a právo zastupovat dítě** při právních jednáních, ke kterým není právně způsobilé (§ 892 odst. 1 OZ),
- **rodiče zastupují dítě společně, jednat však může každý z nich** (§ 892 odst. 2 OZ),
- **rodič nemůže dítě zastoupit, jestliže by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi ním a dítětem** nebo mezi dětmi týchž rodičů, přičemž v takovém případě jmenuje soud **dítěti opatrovníka** (§ 892 odst. 3 OZ),
- co rodiče získají použitím **majetku dítěte, nabývá dítě** (§ 899 OZ),

Vyživovací povinnost

- jedná se o povinnost **rodiče vůči dítěti**, ten je povinen přispívat na výživu a životní úroveň dítěte. Vyživovací povinnost platí také mezi **manžely navzájem a recipročně**, tj. **děti mají vyživovací povinnost vůči rodičům**, pokud to oni potřebují,
- **předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost** (§ 910 odst. 1 OZ),
- vyživovací povinnost **rodičů vůči dítěti předchází vyživovací povinnosti prarodičů a dalších předků vůči dítěti** (§ 910 odst. 1 OZ),
- **vzdálenější příbuzní mají vyživovací povinnost, jen nemohou-li ji plnit bližší příbuzní** (§ 910 odst. 3 OZ),
- **výživné lze přiznat, jestliže oprávněný není schopen sám se živit** (§ 911 OZ),
- nezletilé dítě, které **není plně svéprávné, má právo na výživné, i když má vlastní majetek, ale zisk z majetku spolu s příjmem z výdělečné činnosti nestačí k jeho výživě** (§ 912 OZ),
- pro určení rozsahu výživného jsou rozhodné **odůvodněné potřeby oprávněného a jeho majetkové poměry, jakož i schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného** (§ 913 odst. 1 OZ),
- při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného **je třeba také zkoumat, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika** a dále je třeba přihlídnout k tomu, že povinný o oprávněného **osobně pečuje, a k míře, v jaké tak činí; přihlídně se popřípadě i k péči o rodinnou domácnost** (§ 913 odst. 2 OZ),
- životní úroveň dítěte má být **zásadně shodná s životní úrovní rodičů**, přičemž toto hledisko předchází hledisku **odůvodněných potřeb dítěte** (§ 915 odst. 1 OZ),
- **dítě je povinno zajistit svým rodičům slušnou výživu** (§ 915 odst. 2 OZ),
- v případě, že **osoba výživou povinná při řízení o vyživovací povinnosti neprokáže řádně své příjmy pro zhodnocení majetkových poměrů a neumožní soudu zjistit ani další skutečnosti pro rozhodnutí zpřístupněním údajů**, platí, že průměrný měsíční příjem této osoby činí **pěťadvacetinásobek částky životního minima jedince** - částka životního minima jednotlivce je upravena § 2 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu jednotlivce a výše se pro rok 2024 také nemění a činí měsíčně **4.860 Kč** (§ 916 OZ),
- v případě, že soud rozhoduje o vyživovací povinnosti a zároveň tomu dovolují majetkové poměry osoby s vyživovací povinností, podle zákona (§ 917 OZ) lze za **odůvodněné potřeby dítěte považovat i tvorbu úspor** a poskytnuté výživné přechází do vlastnictví dítěte (§ 917 OZ),
- v případě, že probíhá řízení o vyživovací povinnosti rodiče k dítěti, soud může ve **speciálních případech** stanovit, aby **osoba výživou povinná zaplatila zálohu na výživné splatné v budoucnu**, přičemž složená záloha je považovaná za **majetek povinného**, poskytnuté výživné ale postupně přechází do vlastnictví dítěte

(§ 918 OZ),

- zákon též stanoví, že pokud **rodiče nezletilého dítěte žijí odděleně** nebo **jeden z nich neplní svou vyživovací povinnost k dítěti**, soud postupuje obdobně (dle § 915-§ 918 OZ), stejně tak pokud se rodiče nedohodli na podmínkách péče o dítě a jeho vyživování (§ 919 OZ),

- **výživné se plní v pravidelných dávkách a je splatné vždy na měsíc dopředu, ledaže soud rozhodl jinak nebo se osoba výživou povinná dohodla s osobou oprávněnou jinak** (§ 921 odst. 1 OZ),

- po osobě výživou povinné, **kteřá je v prodlení s placením výživného**, může osoba oprávněná požadovat zaplacení **úroku z prodlení** (§ 921 odst. 2 OZ),

- výživné lze přiznat **jen ode dne zahájení soudního řízení**; u výživného **pro děti i za dobu nejdéle tří let zpět od tohoto dne** (§ 922 odst. 1 OZ),

- výživné **pro neprovdanou matku** a úhradu **nákladů spojených s těhotenstvím a porodem lze přiznat i nazpět, nejdéle však dva roky ode dne porodu** (§ 922 odst. 2 OZ),

- **případě, že se změní poměry, může soud změnit dohodu a rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě, které nenabývalo plné svéprávnosti** (§ 921 odst. 2 OZ),

- **dojde-li ke zrušení nebo snížení výživného za minulou dobu pro nezletilé dítě, které nenabývalo plné svéprávnosti, spotřebované výživné se nevrací, přičemž se nevrací ani dávka výživného, která na takové dítě byla splněna na měsíc dopředu, ale dítě před uplynutím měsíce zemřelo** (§ 923 OZ),

- **právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem**, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami **pro dítě znamenal újmu, přičemž také dítě má právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí** (§ 927 OZ),

ALTERNATIVNÍ RODINNÉ MODELY

- **nesezdané soužití** není přímo upraveno v občanském zákoníku a právní následky se vyvozují z jednotlivých ustanovení občanského zákoníku k domácnosti či spoleživcím osobám k rodičovským vztahům a výživnému, z práva sociálního zabezpečení k některým dávkám apod.,

- **registrované partnerství** je právní institut upravující trvalé společenství stejnopohlavních párů;

- partnerství **vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví** činěným formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství (dále jen "prohlášení").

- prohlášení **se činí před matrikářem** na základě otázky, položené osobám vstupujícím do partnerství, zda chtějí spolu vstoupit do partnerství (§ 3 odst. 1 RegistrP),

- dříve, než učiní prohlášení, osoby vstupující do partnerství výslovně uvedou, že jim **nejsou známy okolnosti vylučující vstup do partnerství** (§ 3 odst. 2 RegistrP),

- do partnerství může vstoupit každý, **komu to zákon nezakazuje**, přičemž podmínkou vstupu do partnerství je, aby:

(i) alespoň jedna z osob vstupujících do partnerství byla **státním občanem České republiky**,

(ii) osoby nebyly navzájem **příbuzné v linii přímé a sourozenci**,

(iii) osoba **dosáhla 18 let** věku,

(iv) osoba **neměla omezenou svéprávnost** v této věci, nebo aby

(v) osoba již dříve neuzavřela manželství nebo již dříve nevstoupila do obdobného svazku osob stejného pohlaví v zahraničí, a její manželství nebo partnerství anebo obdobný svazek by trval (§ 4 odst. 1 až 4 RegistrP),

- partnerství zaniká

a) smrtí jednoho z partnerů nebo **prohlášením** jednoho partnera za mrtvého,

b) zrušením rozhodnutím soudu na návrh jednoho z partnerů (§ 14 RegistrP),

Náhradní rodinná péče

- náhradní výchova a péče o děti se dělí na dva typy: **ústavní** (dětské domovy a kojenecké ústavy) a **rodinná** (osvojení, pěstounská péče, poručenství a opatrovnictví),

- **náhradní rodinná péče** usiluje o to, aby dítě bylo vychovááno v prostředí co nejvíce podobnému běžné rodině:

(i) osvojení

- osvojitel přijme dítě za své, a tím zanikají vztahy a povinnosti k původní rodině dítěte,

- osvojitel **musí být způsobilý k právním úkonům**,

- osvojit si lze **jak zletilé, tak i nezletilé dítě**, kterému je však **více než 1 rok**,

(ii) pěstounství

- nemůže-li o dítě **osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník**, může soud svěřit dítě do osobní péče **pěstounovi** (§ 958 odst. 1 OZ),

- o pěstounské péči může soud rozhodnout **na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě** (§ 959 odst. 1 OZ),

- stát zajišťuje **hmotné zabezpečení dítěte** a přiměřenou odměnu pro pěstouny, přičemž vzniká rozhodnutím soudu a zaniká zletilostí nebo také rozhodnutím soudu,

- pěstounská péče **má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově** (§ 958 odst. 2 OZ),

- rodič může požadovat dítě zpět do své osobní péče, přičemž soud návrhu vyhoví, pokud je to v souladu se zájmy dítěte (§ 959 odst. 2 OZ),

- soud může svěřit dítě do pěstounské péče i **na přechodnou dobu** (§ 958 odst. 3 OZ),

- dítě může být v kontaktu se **svou původní rodinou**,

(iii) poručenství

- **soud jmenuje dítěti poručníka**, není-li tu žádný z rodičů (zemře nebo je zbaven rodičovské odpovědnosti), který má a vůči svému dítěti vykonává **rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu** (§ 928 odst. 1 OZ),

- obvykle je jím ustanovena **osoba určená rodiči, pokud to neodporuje zájmům dítěte**, zpravidla se jedná o **příbuzné nebo osobu blízkou**, přičemž pokud se nenajde vhodná fyzická osoba, je **poručníkem ustanoven OSPOD**,

- **poručník je zákonným zástupcem** dítěte spravujícím jeho majetek, ale při závažných rozhodnutích je povinen se poradit se soudem,

- **poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost**, a pokud je správa majetku dítěte spojena se značnou námahou, má právo na odměnu. (§ 928 odst. 2 OZ),

- **poručenství zaniká dosažením plnoletosti dítěte nebo rozhodnutím soudu**,

(iv) opatrovnictví

- soud jmenuje dítěti opatrovníka, **hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak**

zákon, přičemž jmenovaný opatrovník má právo podat návrh na zahájení řízení vždy, je-li z hlediska zájmu dítěte zapotřebí, aby soud nebo jiný orgán veřejné moci v záležitosti dítěte rozhodl (§ 943 OZ),

- **soud v určení opatrovníka rozhodne, jaká jednání smí opatrovník činit, například se opatrovník zabývá správou majetku během řízení o osvojení, přičemž často jím bývá stanoven OSPOD.**

- ústavní výchova

- soud jako nezbytné opatření **může také nařídit ústavní výchovu, jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody**, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, přičemž učiní tak zejména tehdy, kdy **dříve učiněná opatření nevedla k nápravě** (§ 971 odst. 1 OZ),

- soud při nařízení ústavní výchovy přitom vždy zvažuje, zda **není na místě dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby** (§ 971 odst. 1 OZ),

- v případě, že **rodiče nemohou z vážných důvodů zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu**, svěří soud dítě do **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šest měsíců** (§ 971 odst. 2 OZ),

- **nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů** dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, **nemohou být samy o sobě** důvodem pro rozhodnutí soudu **o ústavní výchově**, jestliže jsou **jinak rodiče způsobilí** zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti (§ 971 odst. 3 OZ)

-- soud v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, **označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno**, přičemž přihlédne k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí,

- soud dbá na umístění dítěte **co nejbližší bydlišti rodičů** nebo jiných osob dítěti blízkých, což platí i tehdy, rozhoduje-li soud o přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (§ 971 odst. 4 OZ).

Vypracoval: JUDr. Radim Kříž, Ph.D. s využitím literatury Dvořák, Jan; Švestka, Jiří; Zuklínová, Michaela, a kol. Občanské právo hmotné 2. Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer, 2016.